

А. М. ТРЕТЯК, В. М. ДРУГАК

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ТА НОРМУВАННЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЇ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Навчальний посібник

*Рекомендовано
Міністерством науки і освіти України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів галузей знань
«Геодезія та землеустрій» та «Природничі науки»*

Стереотипне видання

**Херсон
ОЛДІ-ПЛЮС
2017**

УДК: 332.2:333.3
ББК 40.38
Т 66

Копіювання, сканування, запис на електронні носії і тому подібне, книги в цілому, або будь-якої її частини заборонено

*Гриф надано Міністерством науки і освіти України
(лист № 1/11-11827 від 22.07.2013 р.)
Рекомендовано до друку вченою радою Державної
екологічної академії післядипломної освіти та управління
(протокол № 3 від 26 березня 2013 року).*

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки **В.В. Горлачук**;
доктор економічних наук, професор **І.К. Бистряков**;
доктор економічних наук, професор **В.М. Будзяк**

Третяк А.М.

Т 66 Стандартизація та нормування у сфері екології землекористування: навч. посіб. / А.М. Третяк, В.М. Другак / – Стереотип. вид. – Херсон ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. – 256 с. : Бібліогр. С. 241-244.

ISBN 978-966-289-014-3

Перший український навчальний посібник такого типу. В ньому на основі досліджень авторів викладені теоретико-методологічні та методичні основи стандартизації та нормування у сфері екології землекористування, організації робіт із стандартизації та нормування і вимоги до змісту нормативних документів. Розкривається зміст і методика розробки концепцій і галузевих програм створення єдиної системи нормативно-правових актів у сфері землеустрою як організаційно-правової бази екологізації землекористування, системи стандартизації та нормування у сфері охорони земель. Розглянуто міжнародні, європейські та міждержавні стандарти, національні та галузеві системи стандартів, система стандартів із захисту довкілля, система стандартів та нормативів у сфері екології землекористування, система стандартів з безпеки праці на підприємствах.

Для студентів, аспірантів і викладачів землевпорядних, екологічних факультетів, а також широкого кола фахівців у галузі використання та охорони земель та природокористування.

ББК 40.38

ISBN 978-966-289-014-3

© Третяк А.М., Другак В.М., 2017

Передмова

Земля – незамінне і неоцінене багатство будь-якого суспільства. Вона є основним природним ресурсом, матеріальною умовою життя і діяльності людей, базою для розміщення і розвитку всіх галузей народного господарства, головним засобом виробництва в сільському і лісовому господарствах. Ефективний розвиток економіки неможливий без організації раціонального використання й охорони землі. Важливу роль в цьому процесі відіграє землеустрій як організаційно-правовий механізм екологізації землекористування, який дозволяє за допомогою системи правових, інженерно-технічних, економічних і юридичних заходів організувати екологічно й економічно доцільне використання земель, забезпечити ефективну організацію території та розміщення виробництва.

Перед суспільством постало складне завдання: так організувати використання земель, щоб, з одного боку, зупинити процеси деградації ґрунтів, здійснити їх відновлення і поліпшення, а з іншого – забезпечити підвищення ефективності виробництва за рахунок організації раціонального землеволодіння і землекористування. Воно може бути вирішене тільки шляхом здійснення землеустрою на засадах екологічно безпечного використання земель, головна мета якого – організація сталого землекористування, створення сприятливого екологічного середовища, поліпшення природних ландшафтів та реалізація природоохоронного і земельного законодавства.

Стандартизація за умов ринкової економіки, розвитку міжнародної торгівлі і споріднених з нею видів діяльності, науково-технічного прогресу є унікальною сферою суспільної діяльності. Вона синтезує в собі наукові, технічні, господарські, економічні, юридичні, естетичні і політичні аспекти. Крім того, важливими аспектами залишаються різні проблеми охорони середовища для проживання, наприклад: розробка методик

вимірів концентрації забруднюючих речовин в об'єктах природного середовища; встановлення єдиних систем документації; розробка систем стандартів, гармонізованих з міжнародними. Такі завдання, залежно від їх змісту, можливо вирішувати тільки в масштабах країни.

Зміст наукової дисципліни «Стандартизація та нормування у сфері екології землекористування» складають теоретичні, методологічні, методичні й прикладні проблеми нормативного та нормативно-технічного регулювання розробки документації із землеустрою, організації раціонального використання, охорони і відтворення природних ресурсів та навколишнього природного середовища, забезпечення розвитку сталого землекористування і життєдіяльності людини. Метою дисципліни є: формування загальних знань із стандартизації та нормування у сфері екології землекористування щодо збереження земельних ресурсів, підвищення родючості ґрунтів, упродовження і розвитку сталого землекористування, охорони земель та довкілля в цілому; визначення основних цілей і завдань у сфері регламентації антропогенних навантажень на агроєкосистеми взагалі та земельні ресурси зокрема; визначення структури та механізмів формування і функціонування системи стандартизації та нормування (ССН); визначення першочергових завдань щодо створення ССН; забезпечення державного управління процесом створення нових і перегляду чинних міждержавних, національних та галузевих стандартів і нормативів стосовно землеустрою, сталого землекористування та охорони земель.

Стандартизація та нормування у сфері екології землекористування як навчальна дисципліна має за мету забезпечення студентів знаннями у галузі стандартизації, уміннями та навиками, необхідними для виконання завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування раціонального використання земельних ресурсів, охорони земель та

навколишнього природного середовища, володіння інформацією про стан земельних ресурсів та довкілля, прийняття правильних проектних і управлінських рішень. Землевпорядні дії щодо екологізації землекористування здійснюються в певному порядку земельно-процесуальних правовідносин, який включає оцінку документації із землеустрою на відповідність нормативних актів, регламентів, стандартів, норм і правил. Це досить трудомістка, складна і відповідальна робота, оскільки проект організації території землекористування визначає правовий режим та напрями використання і охорони земель на багато років вперед.

Складність і різноманітність екологічних питань, які вирішуються при розробленні, погодженні та затвердженні проектів землеустрою, створили передумови розробки теоретичних основ наукової дисципліни «Стандартизація та нормування у сфері екології землекористування», і отже, сформували її предмет. Проблема теоретико-методологічного та методичного обґрунтування стандартизації і нормування у сфері екології землекористування та його розвитку за умов ринкової економіки і присвячений даний навчальний посібник.

Відгуки і пропозиції просимо надсилати на адресу авторів.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАВОВІ ОСНОВИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА НОРМУВАННЯ

- ❖ *Сутність, принципи, мета і завдання стандартизації та нормування*
 - ❖ *Види стандартизації та стандартів*
 - ❖ *Правові основи стандартизації*
 - ❖ *Основні поняття та їх визначення*
-

Нормування, особливо у сфері землеустрою та охорони земель, може розглядатися у широкому й вузькому значенні. У широкому значенні нормування – це встановлення землевпорядних та екологічних нормативів. Норматив (з латини *normatio* – впорядкування) – граничний кількісний показник будь-якої величини, який міститься у нормах земельного або екологічного права чи встановлюється на їх підставі. У такому значенні нормування у сфері землеустрою та охорони земель охоплює всі кількісні показники, що містяться в земельному та екологічному законодавстві. Але у межах цього посібника нас цікавить нормування у вузькому значенні – як окрема функція управління у галузі використання і охорони земель. Саме так нормування і стандартизація у сфері землеустрою та охорони земель розглядаються у Земельному кодексі України (2001), Законах України «Про землеустрій» та «Про охорону земель».

Як функція управління, нормування у сфері землеустрою та охорони земель являє собою обмеження негативного впливу на земельні ресурси та довкілля через встановлення обов'язкових екологічних, технологічних та інших нормативів такого впливу. Обов'язковість дотримання нормативів у сфері землеустрою та охорони земель є однією з важливих засад земельного та екологічного права, що закріплена у земельному законодавстві. Це означає, що деякі нормативи у сфері землеустрою та охорони земель можуть міститися тільки у нормативно-правових актах, правових актах управління чи договорах, що мають обов'язковий характер для сторін. Проте такі нормативи у сфері землеустрою та охорони земель не можуть бути в актах рекомендаційного характеру, таких як державні стандарти України (ДСТУ) чи державні будівельні норми (ДБН). Необхідно звернути увагу на те, що земельне та екологічне законодавство не передбачає повної відмови від екологічно небезпечної діяльності: діяльність, що забруднює чи справляє інший негативний вплив на довкілля може бути правомірною, якщо при цьому дотримуються екологічні нормативи. Такі нормативи встановлюють критерії безпечності використання земель і довкілля та визначають гранично допустимі показники негативного впливу на землекористування щодо екологічно небезпечної діяльності.

Із функцією нормування у сфері землеустрою та охорони земель тісно пов'язана функція стандартизації, яка являє собою технічне регулювання сталого землекористування та природоохоронних заходів шляхом прийняття спеціальних нормативно-технічних документів. Стандартизацію у сфері землеустрою та охорони земель ми розглядаємо ширше за власне стандартизацію: вона не вичерпується прийняттям національних стандартів України, але охоплює також інші засоби технічного регулювання: документації із землеустрою, норми відведення земель, державні будівельні норми (ДБН),

державні нормативні акти з охорони праці (ДНАОП), державні санітарні норми і правила (ДСН), норми та правила з радіаційної безпеки (НП) тощо. Зв'язок нормування у сфері землеустрою та охорони земель й стандартизації виражається у тому, що нормативи можуть міститися у нормативно-технічних документах обов'язкового характеру (нормативні акти Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади, національні правила). Проте стандартизація у сфері землеустрою та охорони земель передбачає не тільки і не стільки встановлення нормативів у нормативно-технічних документах, але й технічне регулювання якості документації із землеустрою та земле- і природоохоронних заходів, зокрема, шляхом встановлення рекомендаційних норм (ДСТУ, ДБН, галузевих стандартів). Тому докорінна зміна економічних відносин потребує створення відповідних правових основ і суттєвого перегляду ставлення до самої стандартизації.

1.1. Сутність, принципи, мета і завдання стандартизації та нормування

Згідно із міжнародним стандартом ISO/IES: «Стандартизація – діяльність, яка спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній галузі шляхом встановлення положень для загального і багатократного використання у відношенні реально існуючих або перспективних завдань».

Предмет стандартизації – технічне законодавство та нормативні документи регламентації процесів, методів, способів, правил життєдіяльності людини.

Суб'єкти стандартизації. Законодавством України встановлено такі суб'єкти стандартизації:

- центральний орган виконавчої влади у сфері стандартизації;
- рада стандартизації;
- технічні комітети стандартизації;

ЗМІСТ

Передмова	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАВОВІ ОСНОВИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА НОРМУВАННЯ	6
1.1. Сутність, принципи, мета і завдання стандартизації та нормування	8
1.2. Види стандартизації та стандартів	13
1.3. Правові основи стандартизації та нормування	18
1.4. Основні поняття та їх визначення	20
Контрольні питання	22
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБІТ ІЗ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА НОРМУВАННЯ І ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ	23
2.1. Організація робіт із стандартизації та нормування у землеустрої	25
2.2. Нормативні документи і порядок їх розроблення	35
2.3. Правила позначення нормативних документів	41
2.4. Зміст стандартів та технічних умов	44
2.5. Концепція єдиної системи нормативно-правових актів у землеустрої (ЄСНПАЗ) як організаційно-правової бази екологізації землекористування	51
2.6. Галузева програма створення єдиної системи нормативно-правових актів у землеустрої (ЄСНПАЗ)	74
2.7. Концепція системи стандартизації та нормування у сфері охорони земель (СНОЗ)	80
2.8. Галузева програма стандартизації та нормування охорони земель (СНОЗ)	102
Контрольні питання	109
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНІ, ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА МІЖДЕРЖАВНІ СТАНДАРТИ	110
3.1. Міжнародні стандарти ISO 9000, 10000 і 14000	110
3.2. Європейські стандарти серії EN 29000 і EN 45000	120
3.3. Розробка міжнародних стандартів	121
3.4. Порядок розробки міждержавних стандартів	124
Контрольні питання	131

РОЗДІЛ 4. НАЦІОНАЛЬНІ ТА ГАЛУЗЕВІ СИСТЕМИ СТАНДАРТІВ	132
4.1. Комплекси стандартів та нормоконтроль документації із землеустрою як організаційно-правової бази екологізації землекористування	132
4.2. Система основоположних стандартів	139
4.3. Система галузевих стандартів довкілля, землеустрою, охорони земель та сталого землекористування.....	148
Контрольні питання	158
РОЗДІЛ 5. СИСТЕМА СТАНДАРТІВ ІЗ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ	159
5.1. Система екологічних стандартів	160
5.2. Система стандартів з управління навколишнім середовищем.....	164
5.3. Система стандартів з якості об'єктів природного середовища	168
Контрольні питання	185
РОЗДІЛ 6. СИСТЕМА СТАНДАРТІВ ТА НОРМАТИВІВ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ	186
6.1. Система стандартів та нормативів у сфері землеустрою як організаційно-правової основи екологізації землекористування	189
6.2. Система стандартів та нормативів у сфері охорони земель	203
6.3. Система стандартів сталого землекористування.....	208
Контрольні питання	216
РОЗДІЛ 7. СИСТЕМА СТАНДАРТІВ З БЕЗПЕКИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ	217
7.1. Стандартизація професійної безпеки та гігієни	218
7.2. Стандартизація безпеки праці і захист від електромагнітного та радіаційного забруднення.....	223
7.3. Безпека праці і захист від іонізуючого випромінювання	236
Контрольні питання	240
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	241
ДОДАТКИ	245